

Географія

УДК 910.3. 711.555 (477.54)

Гудзенко Катерина Віталіївна

студент спеціальності «Туризм»

*Харківського національного університету
міського господарства імені О.М. Бекетова*

Гудзенко Катерина Витальевна

студент специальности «Туризм»

*Харьковского национального университета
городского хозяйства имени А.Н. Бекетова*

Hudzenko Kateryna

Student of the

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Покоłodна Марія Миколаївна

кандидат географічних наук,

доцент кафедри туризму і готельного господарства

*Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова*

Покоłodная Мария Николаевна

кандидат географических наук,

доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства

*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А.Н. Бекетова*

Pokolodna Mariia

PhD in Geography, Associate Professor of the

Department of Tourism and Hospitality

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

**ОЦІНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ДЛЯ СТВОРЕННЯ ЕКОЛОГО-ПРИРОДНИЧИХ ЕКСКУРСІЙ
ОЦЕНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ
ДЛЯ СОЗДАНИЯ ЭКОЛОГО-ПРИРОДОВЕДЧЕСКИХ ЭКСКУРСИЙ
ASSESSMENT OF RESOURCE POTENTIAL OF KHARKIV REGION
FOR CREATION NATURAL EXCURSION**

***Анотація.** Подана коротка характеристика природного потенціалу Харківської області. Представлені методика та результати оцінки підготовленості природних об'єктів області для проведення еколого-природничих екскурсій.*

***Ключові слова:** екскурсія, екскурсія еколого-природнича, об'єкти природно-заповідного фонду, оцінка, природний потенціал.*

***Аннотация.** Представлена краткая характеристика природного потенциала Харьковской области. Представленные методика и результаты оценки подготовленности природных объектов области для проведения эколого-естественных экскурсий.*

***Ключевые слова:** объекты природно-заповедного фонда, оценка, природный потенциал, экскурсия, экскурсия эколого-природоведческая.*

***Summary.** A brief description of the natural potential of Kharkiv region is given. The methods and results of the assessment of the preparedness of the natural objects of the region for conducting ecological-natural excursions are presented.*

***Key words:** excursion, ecological and natural excursion, objects of the nature reserve fund, evaluation, natural potential.*

Надання екскурсійних послуг - один з прибуткових видів діяльності туристських підприємств в Харкові зокрема, та в Україні в цілому. Це

пояснюється рядом взаємопов'язаних причин головними з яких є зменшення доходів населення і відповідна відсутність коштів на тривалий більш дорогий відпочинок та одночасне підвищення свідомості громадян, інтересу до історії та природи власної держави. Для Харкова надання екскурсійних послуг як самостійний напрям роботи туристських підприємств є актуальним ще з декількох позицій: по-перше це місто - потужний центром формування екскурсійного попиту; по-друге, існуючі об'єкти, ще маловідомі широкому загалу і недостатньо повно використовуються для організації різноманітних тематичних екскурсійних маршрутів; по – третє, висока конкуренція на ринку екскурсійних послуг, обумовлює необхідність урізноманітнення напрямів екскурсійних маршрутів у відповідності до актуального попиту, яким на сьогодні виступають еколого-природничі екскурсії по відповідним об'єктам області.

Еколого-природничі екскурсії розширюють природничо-наукові знання, виховують любов до рідного краю, розвивають естетичний смак, і одночасно виступають змістовною формою відпочинку та екологічної освіти і виховання. Проводяться такі екскурсії на природних територія та охоронюваних об'єктах які входять до складу природно-заповідного фонду. За змістом еколого-природничі екскурсії завжди тематичні, і в залежності від переважаючої тематики розподіляються на підвиди [1].

Ресурсний потенціал Харківської області для розробки еколого-природничих екскурсій складається з різних видів ресурсів і представлений потенціалом географічного положення, який органічно поєднує особливості рельєфу, клімату та водні ресурси області; потенціалом рослинного світу, тваринного світу та потенціалом природоохоронних території та об'єктів, що підлягають особливій охороні. В дипломній роботі надані доволі повні характеристики всіх видів зазначених ресурсів з огляду на можливості їх

використання в рекреаційній, зокрема екскурсійній діяльності. Так, можливо зазначити, що кліматичні умови області дозволяють проводити екскурсійну діяльність як в літній так і в зимовий період. Зрозуміло найбільш сприятливими періодом виявляються літні місяці та періоди раннього міжсезоння. Ресурси рельєфу не створюють значних перешкод для потрапляння до екскурсійних об'єктів проте деякі з них, зокрема крейдяні відслонення (Вовчанський та дворічанський) та каньйони (Балаклійський район) постають як привабливі об'єкти для проведення еколого-природничих екскурсій. Внутрішні води представлені різноманітними типами водойм завжди були центрами тяжіння рекреантів, на сьогодні найбільше навантаження несуть річка Сіверський Донець, Оскіл та створені на них великі водосховища – їх використання в цілях проведення екскурсій незмінне, оскільки однією з особливостей побудови маршрутів еколого-природничих екскурсій є передбачення часу для відпочинку на природі. Інтерес до водних ресурсів як до екскурсійних об'єктів становлять різного роду рукотворні гідрологічні споруди, охоронювані окремі гідрологічні пам'ятки природи, території охоронюваних водно-болотних угідь з рідкими видами рослинних угруповань, зокрема на території НПП «Слобожанський» [3; 4].

Природні ландшафти, де збереглися зональні та азонанльні рослинні угруповання, на Харківщині займають незначну площу (близько 20 %). В цілому на Харківщині в складі досліджуваної флори переважають види: лучні – 430, лісові – 337, степові – 209 та водно-болотні – 174. Завдяки цьому на доволі незначній площі на еколого-природничих екскурсіях можливо демонструвати доволі різноманітні типи природної рослинності [4].

Важливою складовою частиною потенціалу для проведення еколого-природничих екскурсій в області є тваринний світ. В основному він

представлений наземними безхребетними тваринами, орнітофауною та невеличкою частиною хребетних тварин в тому числі мисливських видів [2].

Природні території та об'єкти заповідного фонду області представлені національними природними парками, регіональними ландшафтними парками, ботанічними садами, зоологічними парками, заказниками загальнодержавного і місцевого значення, пам'ятками природи та заповідними урочищами місцевого значення.

Станом на 01.01.2017 року природно-заповідний фонд області налічує 242 території та об'єкти загальною площею 74,1 тис. га, в тому числі, 13 об'єктів загальнодержавного значення площею, відсоток заповідності становить 2,36 від загальної площі області [3].

Для виявлення рівня підготовленості об'єктів до здійснення екскурсійної діяльності була проведена бальна оцінка та ранжування за трьома досягнутими рівнями.

Мета проведення оцінки полягає у визначенні рівня підготовленості об'єктів Харківської області до здійснення еколого-природничих екскурсій.

Для проведення оцінки на основі практичного досвіду та методичних рекомендацій щодо організації та проведення еколого-природничих екскурсій були визначені показники підготовленості об'єктів Харківської області до здійснення еколого-природничих екскурсій. До них увійшли показники, які характеризують сформованість структур відповідальних за здійснення екскурсійної діяльності на об'єктах, рівень розвитку інфраструктурних елементів, наявність кадрового потенціалу, наявність прокладених екскурсійних маршрутів/екологічних стежок, зокрема наступні: Наявність організаційно-управлінського структурного підрозділу, який координує організацію та розвиток туристсько-екскурсійної діяльності; Кількість кваліфікованих гідів – екскурсоводів; Кількість організованих для

огляду екологічних стежок / екскурсійних маршрутів/екскурсій; Наявність інформаційного / візит-центру / ТЩ; Наявність елементів рекреаційного благоустрою; Наявність пунктів харчування; Наявність інформаційних щитів на основних транспортних магістралях; Наявність під’їзних шляхів з твердим покриттям; Представлення об’єкту в інформаційному просторі.

1. Розробка оціночних шкал для окремих показників. Розробка оціночних шкал для показників наведена в табл. 1.
2. Отримання часткових оцінок. Для отримання часткових оцінок кожен об’єкт був оцінений по дев’яти визначеним показникам.
3. Отримання інтегральних оцінок. Для отримання загальної інтегральної оцінки часткові оцінки на основі підсумовування були об’єднанні в інтегральну оцінку.

Таблиця 1

Розробка оціночних шкал показників оцінки організаційно-інфраструктурного блоку

№	Найменування показника	Оціночна шкала		
		1	2	3
1	2	3	4	5
1	Наявність організаційно-управлінського структурного підрозділу, який координує організацію та розвиток туристсько-екскурсійної діяльності	Відповідний структурний підрозділ є номінальним	Відповідний структурний підрозділ сформований, але кваліфікація його фахівців не відповідає вимогам, що ставляться до фахівців даного підрозділу, робота з організації не має чіткого плану	Відповідний структурний підрозділ сформований, укомплектований фахівцями відповідної кваліфікації, ним ведеться планомірна робота з організації туристсько-екскурсійної діяльності
2	Кількість організованих для огляду екологічних стежок / екскурсійних маршрутів/екскурсій	1-3	4-6	7 та більше
3	Кількість кваліфікованих гідів – екскурсоводів	0	1	2
4	Наявність інформаційного / візит-центру/ ТІЦ	Інформаційний центр відсутній	Функції інформаційного центру виконує адміністрація об'єкту ПЗФ	Інформаційний центр функціонує і має всі необхідні можливості для надання послуг з надання туристсько-екскурсійної інформації по відповідному об'єкту
5	Наявність елементів рекреаційного благоустрою	Обладнані міста для пікніків, вказівні знаки, санітарні зони	Обладнані міста для пікніків, вказівні знаки, оглядові майданчики, санітарні зони, сміттєзбірники	Обладнані міста для пікніків, розбивки наметових туристичних містечок, зони питних джерел, вказівні знаки, оглядові майданчики, скради для спостереження, санітарні зони, сміттєзбірники, автостоянки

Продовж. табл. 1

1	2	3	4	5
6	Наявність пунктів харчування	Заклади харчування або відсутні, або представлені одинично	Наявна мережа закладів харчування представлена в основному самостійними міні-закладами, які працюють тільки в сезон і розміщені уздовж шляхів сполучення	Існує розвинена мережа закладів харчування, які працюють при закладах розміщення, або вони є самостійними господарюючими суб'єктами
7	Наявність інформаційних щитів на основних транспортних магістралях	Вказівники відсутні	Предметні вказівники відсутні, проте існують тільки загальні покажчики до найближчих населених пунктів розташованих поруч з об'єктами	На основних транспортних магістралях розміщені вказівники з назвою та відстанню до об'єкту
8	Наявність під'їзних шляхів з твердим покриттям	Наявні під'їзні шляхи проходять по проселочним дорогам	Наявні під'їзні шляхи з ґрунтовим покриттям	Наявні під'їзні шляхи з твердим покриттям
9	Представлення об'єкту в інформаційному просторі	Інформація про об'єкт доступна лише через пошукові системи, але її обсяг дуже обмежений і часто не відповідає запиту інформаційні повідомлення про об'єкт дуже рідко з'являються у ЗМІ	Інформація про об'єкт доступна лише через пошукові системи інформаційні повідомлення про об'єкт рідко з'являються у ЗМІ	Об'єкт має власний інтернет – сайт та сформовані перехресні посилання на нього, інформаційні повідомлення про об'єкт періодично з'являються у ЗМІ

На основі отриманих показників всі об'єкти були проранжовані в залежності від рівня підготовленості до здійснення еколого-природничих екскурсій за трьома рівнями (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл об'єктів ПЗФ за рівнем розвитку організації туристсько-екскурсійної діяльності

I РІВЕНЬ 25-27 балів	II РІВЕНЬ 14-23 бали	III РІВЕНЬ 9-13 балів
<ul style="list-style-type: none"> - НПП "Гомільшанські ліси" - Ботанічна -пам'ятка природи Сад ім. Т.Г. Шевченка - Ботанічний сад загальнодержавного значення Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна - Харківський зоологічний парк загальнодержавного значення - ФельдманЕкопар 	<ul style="list-style-type: none"> - НПП«Дворічанський» - НПП «Слобожанський» - Зоокуточок при Харківській зооветакемії - Дендропарк Краснокутський - Наталіївський ППСПМ - Шарівський ППСПМ - Дендропарк Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва - Пам'ятка природи Джерело ім. Г.С. Сковороди - РЛП "Печенізьке поле" - Пам'ятка природи Гора Крем'янець – комплексна пам'ятка природи місцевого значення - Кицівська пустеля 	<ul style="list-style-type: none"> - РЛП"Великобурлуцький степ" - РЛП"Ізюмська лука" - ППСПМ Старомерчинський - ППСПМ Литвинівка - Дендропарк "Дружба" - Пам'ятка природи «Пять братів» - Пам'ятка природи Мурафа
5	11	7

I рівень – об'єкти, які мають інтегральну оцінку понад 25-27 балів – високий рівень підготовленості; II рівень від 14 до 23 балів – середній; III рівень – 9-13 балів - низький. Розподіл об'єктів за рівнями графічно представлений на рис. 1. Ситуація неефективності діяльності організаційних структур на об'єктах є визначальною для всіх інших показників, і навіть при наявності природного потенціалу такі об'єкти не мають розгудженої туристсько-екскурсійної пропозиції.

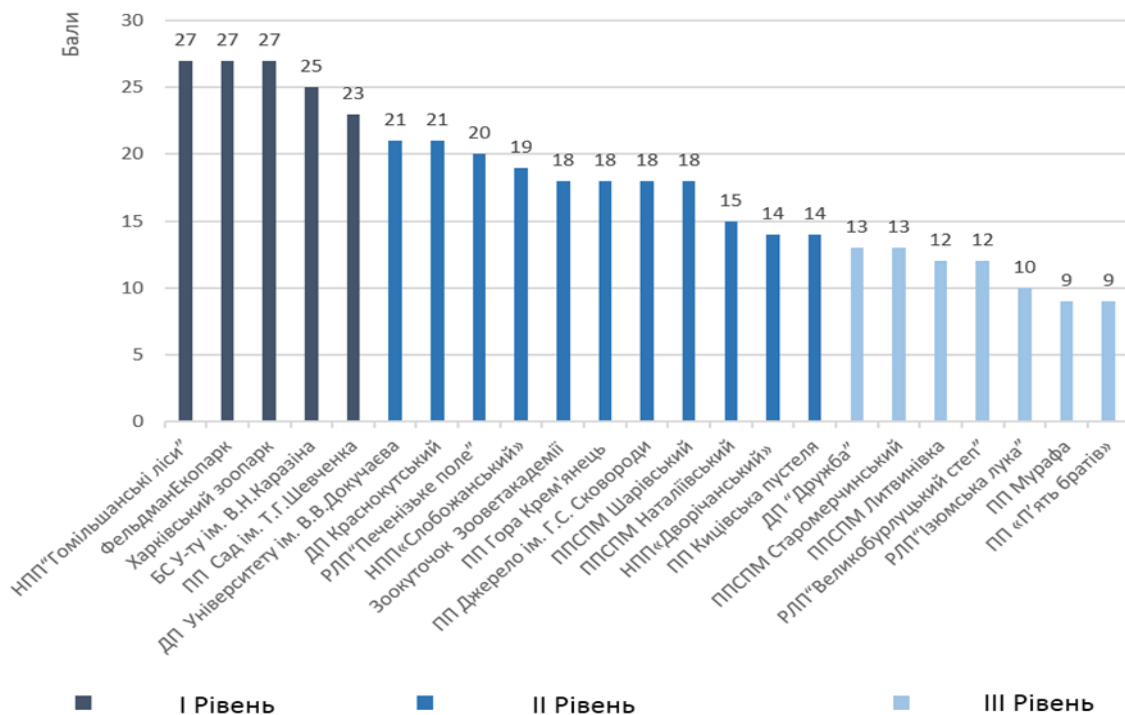

Рис. 1. Розподіл об'єктів за рівнем підготовленості до здійснення організації та ведення екскурсійної діяльності

Групу об'єктів з середнім рівнем організації складають об'єкти, які підпорядковані різним установам, які мають достатній природний потенціал, проте існують проблеми з декількома окремими показниками, що впливає на інтегральну оцінку. Здебільшого туристсько-екскурсійна діяльність здійснюється стихійно і не контролюється відповідними підрозділами, зорганізується виключно на ініціативі туристських підприємств (проведення екскурсій). Відповідно можливо зробити загальний висновок, що високий рівень розвитку мають об'єкти які створені та працюють достатньо тривалий час і мають сформовану та дієздатну організаційно-управлінську складову та високий рівень інфраструктурного та інформаційного забезпечення рекреаційної, в тому числі і екскурсійної діяльності.

Проведена оцінка є основою для вибору екскурсійних об'єктів і включення їх до нових екскурсійних еколого-природничих маршрутів.

Література

1. Малюк А. О. Сутність, особливості та види природничо-екологічних екскурсій/ А.О. Малюк, М.М. Покогодна // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". 2018. №15. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2057-2018-15-4106>
2. Національна доповідь про стан навколишнього середовища в Харківській області. Х. : 2015. 237 с
3. Портал Природа України. Природно-заповідний фонд України. Харківська область. URL: <http://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-20.html>
4. Фізична географія Харківської області: Навчальний посібник / О.О. Жемеров, Н.І. Мачача, І.Ю. Лекарева, В.Г. Космачов // За ред. О.О. Кемерова. Х.: ХДУ, 1993. 96 с.